

foto: Fabrice Ottburg

Reportage in het bos van de toekomst

De genenbank voor inheemse bomen en struiken is een jong bos uit 2006. Toch wordt er al zaad geoogst waarmee beheerders in hun terreinen potentieel natuurlijke vegetatie kunnen realiseren. De redactie kwam de lijsterbessen, kamperfoelie, rozen, iepen, appels en ligusters bewonderen.

— Anne Reichgelt en Fabrice Ottburg (redactie)

> De dag begint goed. Mistige flarden worden verdreven door de oktoberzon. De bladeren van het bos van de toekomst kleuren rood en geel. Lammert Kragt, teamleider zaad en plantsoen bij Staatsbosbeheer, staat ons op te wachten. Als kleine jongen fietste hij al met zijn vader vanuit Kampen naar het Ontariobos, een schenking van de Canadezen, op de plek waar nu de genenbank voor inheemse bomen en struiken is. Het is alsof het zo heeft moeten zijn. De genenbank voor inheemse bomen en struiken ligt in Roggebotzand (zie kaart). Het is de enige ex situ locatie (zie kader) voor inheemse bomen en struiken in Nederland. Het klimaatverdrag van Kyoto ging niet alleen over het terugdringen van CO₂, maar ook over het behoud van inheems bronnenmateriaal. Nog maar vijf procent van de Nederlandse bomen en struiken is autochtoon. Deze relictten moesten niet alleen in situ, maar ook ex situ bewaard en beschermd worden. En omdat op deze locatie de aanwezige fijnspar

door het teveel aan kalk in de bodem het loodje had gelegd, kwam er ruimte vrij voor de genenbank. In 2006 werd de genenbank aangelegd in opdracht van het toenmalige ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij.

Specialisten

Er staan zo'n zestig soorten in de genenbank. Deze worden alleen toegevoegd wanneer er meer dan dertig verschillende individuen geplant kunnen worden. Zo wordt de genetische diversiteit gewaarborgd. Iedere boom is geregistreerd met GPS in een online databank. Er is maar een handjevol mensen van Staatsbosbeheer en het Centrum van Genetische Bronnen (CGN) in Wageningen dat zich bezig houdt met de genenbank. Bert van Os, medewerker bij Staatsbosbeheer, is de 'godfather'. Bert Maes is de rozenspecialist en opsteller van het boek *Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen*. Joukje Buiteveld is de specialist van CGN. Verder wordt er samengewerkt met het ISOGEN, onderdeel van het Instituut für Forstgenetik in Göttingen, die de zaden test op kiemkracht. Het zaad zelf wordt in Zeewolde verwerkt door medewerkers van Staatsbosbeheer. Op de verlanglijst staat het rood peperboomje (*Daphne mezereum*). Wie biedt? De soorten in de genenbank hebben geschiedenis. Zo werd de wilde appel al beschermd door de adel in de middeleeuwen. Horige boeren mochten een schepel (= 6 liter) voor zichzelf houden. De rest was voor de landheer, die het waarschijnlijk gebruikte voor zijn beesten en een goede borrel. De bescherming van de wilde appel verdween in de 19^e eeuw toen er ander voer kwam voor het vee. De wilde appel komt in situ alleen nog voor

Lammert Kragt, teamleider zaad en plantsoen bij Staatsbosbeheer, tussen de kruisbes.

in het Rijk van Nijmegen, de Achterhoek, Drenthe en Noord-Limburg. Van al deze individuen staan zaailingen in de genenbank. In totaal 155 exemplaren. Zo wordt de wilde appel beschermd voor de toekomst.

Bestellen

Lopend door de genenbank willen we niets liever dan een enorm stuk grond bezitten om al deze prachtige bomen en struiken aan te kunnen planten. Beheerders die de potentieel natuurlijke vegetatie willen aanplanten, bijvoorbeeld het essen-iepenbos, kunnen zaad bestellen om het op te laten kweken bij een kwekerij. Als het gewenste plantsoen niet leverbaar is, dan zijn er uiteraard nog veel andere kwekers. Maar vraag dan wel altijd naar het Select Bosplantsoen keurmerk van NAK-tuinbouw (zie kader). Dan is van zaad tot eindgebruiker bekend waar het materiaal vandaan komt. En heel belangrijk: denk vooruit. Want een zaadje heeft een paar jaar nodig om op te groeien!<

a.reichgelt@vbne.nl

Meer informatie en bestellen via:
zaad.plantsoen@staatsbosbeheer.nl
Publicatie over potentieel natuurlijke vegetatie:
Van der Werf, <http://edepot.wur.nl/306197>

Verklarende woordenlijst

- In situ** = de opstand bevindt zich nog op de oorspronkelijke groeiplaats
- Ex situ** = de opstand bevindt zich niet op de oorspronkelijke groeiplaats, maar bijvoorbeeld in de genenbank
- Autochtoon** = de opstand heeft zich sinds de spontane vestiging na de laatste ijstijd door continue natuurlijke verjonging vernieuwd
- Inheems** = soorten die in Nederland thuishoren maar waarvan de genetische herkomst niet per definitie autochtoon is, bijvoorbeeld een zome-reik uit de Balkan

Select Bosplantsoen

Op 1 september 2016 startte een pilot van het nieuwe Select Plant ketencertificeringssysteem voor de gehele keten van bos- en haagplantsoen. Alle schakels in de keten van inzamelen van zaden, opkweek van planten en handel tot de afnemer zorgen er binnen dit systeem samen voor dat de beplanting in Nederland komt van herkomsten uit de Rassenlijst Bomen. De afnemer van bosplantsoen of landschappelijke beplanting krijgt daarmee een waarborg door middel van een certificaat dat hij geleverd krijgt wat hij vraagt.

Meer info: www.naktuinbouw.nl en www.rassenlijstbomen.nl

Naam:
Lijsterbes (*Sorbus aucuparia*)
Richtprijs:
€ 740 per kilo droog zaad
Op voorraad

< Er staan vooral veel struiken in de genenbank, maar ook enkele boomsoorten.

Naam:
Wilde kamperfoelie (*Lonicera periclymenum*)
Richtprijs:
€ 3.000 per kilo droog zaad
Oogstrijp:
2019

< De kamperfoelie is een must have voor beheerders die de potentieel natuurlijke vegetatie willen aanplanten.

Naam:
Fladderiep (*Ulmus laevis*)
Richtprijs:
2.100 euro per kilo droog zaad
Oogstrijp:
oktober 2016

< De fladderiep is minder vatbaar voor de iepziekte.

Naam:
Es (*Fraxinus excelsior*)
Wordt niet geoogst.
Is ook niet allemaal autochtoon.

< De essenopstand is onderdeel van een proef om te kijken of er exemplaren bij zitten die in hogere mate resistent zijn tegen de essentaksterfte.

Naam:
Wilde appel (*Malus sylvestris*)
Richtprijs:
900 euro per kilo droog zaad
Oogstrijp:
november 2016

< Particuliere tuineigenaren kunnen de wilde appel opgekweekt bestellen als onderdeel van een landelijke reddingsactie.

Naam:
Jeneverbes (*Juniperus communis*)
Wordt nog niet geoogst.

< Het is even slikken: jeneverbes in Flevoland. Staatsbosbeheer heeft er veel werk aan om de braam eromheen steeds te verwijderen. Eigenlijk zou het beter zijn als elke fysisch-geografische regio zijn eigen genenbank heeft.

Naam:
Winterlinde (*Tilia cordata*)
Wordt nog niet geoogst.

< In het bos van de toekomst wordt nog veel verjongingsnoei toegepast.

Naam:
Liguster (*Ligustrum vulgare*)
Richtprijs:
€ 740 per kilo droog zaad
Op voorraad

< Er komen prima stekken van de liguster, maar het zaad is slecht kiemkrachtig. Misschien hebben ze bijzondere omstandigheden nodig.

Naam:
Zuurbes
(*Berberis vulgaris*)
Richtprijs:
€ 230 per kilo droog zaad
Op voorraad

< De zuurbes staat van nature in de binnenduinrand. Reeën zijn er dol op. Sommige mensen ook trouwens, maar let op de zwerende doorns.

Naam:
Struikkamperfoelie
(*Lonicera xyloseum*)
Richtprijs:
€ 3.000 per kilo droog zaad
Op voorraad

< De struikkamperfoelie staat in de rijke essen-iepenbossen.

Naam:
Kruisbes
(*Ribes uva-crispa*)
Richtprijs:
€ 2.160 per kilo droog zaad
Oogstrijp:
oktober 2016

< De kruisbes staat samen met zijn broertjes de rode bes (*Ribes rubrum*) en de zwarte bes (*Ribes nigrum*) in essen-iepenbossen.

Naam:
Hondsroos
(*Rosa canina*)
Richtprijs:
€ 600 per kilo droog zaad
Oogstrijp:
november 2016

< De hondsroos is een van de vele rozen die in de genenbank staan.

Naam:
Zoete kers
(*Prunus avium*)
Richtprijs:
€ 200 per kilo droog zaad
Op voorraad

< Wanneer het in de bloeiperiode droog is, worden de bomen en struiken gewaterd.

Naam:
Veldesdoorn
(*Acer campestre*)
Richtprijs:
nog niet bekend
Oogstrijp:
nog niet bekend

< De veldesdoorn is een van de bomen in de genenbank. Eiken en beuken staan niet in de genenbank. Die staan in situ.

Namen:
Kraagroos (*Rosa arvensis*), heggeroos (*Rosa corymbifera*), berijpte viltroos (*Rosa sherardii*), Rosa elliptica en Rosa tom
Richtprijs:
€ 1.140 per kilo droog zaad (heggeroos)
Oogstrijp:
november 2016

< De genenbank heeft veel zeldzame rozen uit Limburg en het duindistrict.

Namen: Schietwilg (*Salix alba*), geoorde wilg (*Salix aurita*), boswilg (*Salix caprea*), grauwe wilg (*Salix cinerea*), kraakwilg (*Salix fragilis*), laurierwilg (*Salix pentandra*), bittere wilg (*Salix purpurea*), amandelwilg (*Salix triandra*), katwilg (*Salix viminalis*), e.a.
Richtprijs: nog niet bekend
Oogstrijp: stekken maart 2017
< De genenbank beschikt over een groot aantal inheemse en uitheemse wilgen. Van de zogenaamde moerstoof worden stekken geknipt. De stoven worden regelmatig ververs.